

STRUCTURA FUNDAMENTALĂ DE APTITUDINI A ARTISTULUI

Greti PAPIU

Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca
Facultatea de Litere, Baia Mare

The Fundamental Structure of Artists Abilities

Abstract: The fundamental inner structure of the artist includes a vision with certain categories of elements: the power of fantasy, an intense experience of the surrounding facts, the power of expressiveness or its formulation in the creation of different forms, the power of observation and emotivity. The emotional and affective life of the artist is of an imaginary and fictive origin. Emotional diffusion and halving, appears as a unique and defining condition for the artist, thus the creation process is sometimes reduced (but never absent) or elevated (but never exaggerated).

Keywords: *Psychological structure, artistic identity, creativity, affective experience, imaginary invoice.*

Procesul de creație presupune două aspecte la fel de importante, pe de o parte autorul (artistul) dar și procesul de creație. Artistul poate fi privit din două perspective diferite: una să-i spunem *structural-statică* aici interesându-ne modelul construcției umane general valabile în cadrul speciei, iar o altă parte cea așa-zisă *dinamică* cea care presupune manifestarea activităților „*demiurgice*” în care urmărim procesul exprimării sau (auto) proiecției lui în operă, cu abilitățile și mecanismele specifice care îl deosebesc de omul de rând și îl definesc între creatori.



Papiu Greti – Adriene – *Umbre sub sălcii*, a/p

Pentru a putea vedea diferențele dintre omul de rând și artist trebuie să avem ca punct de plecare tratarea specificității personalității artistice. Astfel,

T. Vianu în *Estetica* sa susține că : *creativitatea este o trăsătură general umană sau orice om este creativ într-o măsură sau alta* diferența dintre omul de rând și creator *este una de grad sau cantitate* acesta putând fi discutabil doar din punct de vedere al valorii operei de artă care în unele cazuri este asociată cu genialitatea acea apariție extrem de rară care determină schimbări profunde asupra perspectivei lumii. Tocmai aici pune T. Vianu accentul pe deosebirea dintre valorile operelor care implică în mod necesar un criteriu calitativ; opera geniului conține o valoare crucială.

Un prim punct din analiza aptitudinilor fundamentale ale artistului ar fi **intuitivitatea** pe care T. Vianu a denumit-o și „*puterea reprezentativă*” (i-am mai putea spune și gândire intuitiv-simbolică sau capacitate de reprezentare). Se poate astfel analiza din două puncte de vedere logico-psihologice: una **tipologică** care are și o justificare istorică, adică operarea cu imagini versus operarea cu idei abstracte (sau „*opозиția*” dintre gândirea artistică și gândirea științifică), iar cealaltă este văzută ca **putere** sau **facultate (capacitate)**, intuiția ca modalitate particulară a inteligenței, așa-zisa **creativitate**.



Papiu Grete – Adriene – Intimitate fragmentată II, u/p

Hippolyt Taine (1828 -1893) a avansat un sistem de argumente colectate din psihologia artistului și le-a extrapolat la psihologia omului în general făcând eroarea generalizării grăbite, dar modelul structurii artistice pe care l-a înfățișat rămâne valabil în liniile esențiale.

Psihologic vorbind, intuitivitatea, ca dimensiune tipologică și cognitiv-rezolutivă are drept nucleu operarea cu imagini (reprezentatii și/sau

percepții) fiind astfel trăsătura definitorie a artistului, implicând un ansamblu de transformări în structura psihică a artistului:

1. **memoria imaginilor** – ca ușurință a interpretării, prelucrare a conservării sau flexibilitate a evocării;
2. **imaginație reproductivă** – ca redare prin structurare a experiențelor anterioare;
3. **imaginație creatoare** – ca invenție de „forme” pentru ceea ce nu este practic cunoscut ca existând sau ca anticipare intuitivă a ceea ce este presupus ca să nu mai vorbim de imaginile pur ficționale;
4. **afectivitatea** – implicat mai mult sau mai puțin spontan de trăire participativă a modelelor de conduită umană.

Intuitivitatea presupune mai întâi o *vivacitate a imaginilor perceptive și reprezentative*, a capacității de întipărire și evocare, a flexibilității conexiunilor logice și „concrete” și în fine a tensiunii emoționale asociate. „Bogăția percepției artistice, acuitatea ei capabilă să prindă nuanța cea mai fină nu sunt egale decât de caracterul sensibil al amintirilor artistului”¹.

Pe de altă parte trebuie să existe și o *eficacitate a structurării/restructurării imaginilor în soluții la probleme creației*. Spre deosebire de activitatea conștientă și discursivă a fanteziei, intuiția reprezintă o relativă claritate în faza inițială, a orientării spre un țel creator și în faza „finală” a soluției „corporalizate”, însă veriga intermediară de elaborare rămâne în spațiul „vag” al subconștientului. Artistul și cu atât mai puțin un observator din afară, nu are controlul procesului, care pare deseori de durată clipei, el se bucură ca de un dar meritat de răspunsul la efortul creator fără a putea descrie traiectoria activității sale; el dispune de o capacitate unică de a evalua subită semnificația valorică. Astfel nu degeaba se spune despre intuiție că este dispoziția aptitudinală specifică inspirației artistice.



Papiu Greti-Adriene – *Fructul cunoașterii, u/p*

¹Vianu, Tudor – *Estetica*, Ed. Editura pentru Literatură, București, 1968, pg. 277

Intuiția este corelată în mod necesar cu *saturația emoțională a imaginii intuite*. Totuși condiția supremă care face din intuitivitate trăsătura inalienabilă a personalității artistice este însăși natura activității pe care o desfășoară artistul. Opera de artă, cu conținutul ei spiritual, are o natură materială, concretă, senzorială. Opera din capul creatorului nu este artă decât dacă ea își găsește o formă materială de existență, prin care ea comunică. Se poate spune că artistul lucrează cu o materie – piatră, sunet, culoare, cuvânt, ființă corporală, etc. din care v-a izvorî cel mai înalt și subtil nivel de expresivitate, forma operei.

Trăirea afectivă. În psihologia și estetica tradițională se vorbește despre conceptul de *tonalitate afectivă*, care este înțeleasă ca un „*reflex în conștiință al unor modificări care ating regiuni întinse ale complexiunii fizice...*”² Două dintre caracteristicile conduitei creatoare a artistului sunt: adâncimea (psihică) și intensitatea (unică). Noțiunea de adâncime face trimitere la sursa emoției care este inconștientul, iar intensitatea se referă la un fel de sensibilitate revelatoare, capabilă să pună în evidență valori ale vieții pe lângă care omul de rând trece fără a le observa. Și alte caracteristici au fost invocate la definirea trăirii afective: *subiectivitatea, realitatea (experiențială) sau caracterul „fantezist” (simpatetic), intelectualizarea*, etc.

Astfel T. Vianu concluzionează „*adâncimea psihică trebuie răscolită deodată în procesul creator, căci numai în felul acesta fantezia creatoare este condusă către plenitudinea activității ei.*” (Estetica, 1968, pg. 235), astfel putem vorbi și de diferența dintre artistul creator și diletantul imitator, despre care tot Vianu spune că „*puterea efectului care scormonește în sufletul celui dintâi și ușoara adiere care atinge superficial sufletul celui din urmă.*” (ibid.)

Factura imaginară. Trăirea afectivă a artistului este de sorginte imaginară, fictivă. Artistul are o identificare emoțională parțială cu sarcina sa în condițiile invenției. Astfel dintr-o imagine lăuntrică subiectivă se transformă în imagine manifest artistică, prin mijlocirea unor mecanisme psihice particulare.

Intensitatea trăirii afective a artistului are un nivel optim ?

Intensitatea emoțională a artistului nu poate fi pur și simplu mai mare sau mai puternică, ea trebuie să fie doar îndeajuns pentru a genera maximum de conectivitate.

În expresia artistică nu se obiectivează nemijlocit doar starea spontană de emoție, ci un sens emoțional imaginar, implicat de finalitatea comunicativă a operei. Astfel apare **atitudinea afectivă**, care este emoția pe care o simte artistul, de care e conștient într-o măsură sau alta investind-o cu sensul pe care-l reclamă sarcina de creație.

²Idem, pg. 231



Papiu Greti-Adriene – *Templul mâinii*, a/p

Artistul se abandonează în lumea subiectivă prin trăire încărcându-se de energie direcțională și se controlează dirijând sentimentul în planul imaginației ca atitudine evaluativă. Dedublarea emoțională apare ca o condiție unică și definitorie pentru artist și procesul de creație fiind uneori fie redusă (dar niciodată absentă) sau crescută (dar niciodată exagerată). Structura artistului cuprinde în această viziune anumite categorii de elemente: *puterea fanteziei, o trăire intensă a faptelor, puterea de expresivitate sau formularea ei în crearea de forme, puterea observației și emotivitatea.*

Tipuri de artiști Perspectivele psihologice și estetice au dat la iveală o tipologie artistică ingenuă, fie preponderent descriptivă la începuturi, întemeiată pe criterii-efect ale unor paradigme, fie parțiale, fie orientate experimental.

Potrivit naturii procedării și travaliului creator, T. Vianu distinge *tipul obiectiv* și cel *subiectiv*. *Tipul subiectiv* are tendința de a reda în opera o lume existentă doar într-o viziune proprie unui artist sau altul. *Tipul obiectiv* este mai curând un fidel observator al vieții, pentru el primează evenimentele ca atare. Sunt discutate mai multe tipologii:

- pe criteriul redării lumii în operă se disting tipul realist și tipul idealist;
- pe criteriul expresie-formă se disting tipul expresiv și tipul formalist;
- pe criteriul dinamismului se disting tipul dinamic (Michelangelo, Byron, Beethoven), tipul static (Mozart, Rafael, Haydn);

- pe criteriul viziunii asupra lumii se disting tipul simpatetic (neliniștit dar armonios în relația cu lumea având tentația formelor facile) și tipul demonic (zbuciumat, cuceritor, în opoziție cu lumea, neobosit).

Au existat artiști **retrași** precum *Fra Angelico*, *Vermeer van Delft*, *Chardin*, *Cezanne*, *Bonnard* *Morandi*. Aceștia au fost caracterizați de acea libertate în gândirea picturii farmec liric, încărcat de tensiunea comunicării și trăirii, trecând de reprezentare și ajungând la simbol, credincioși, trăind în umbra operei. **Vermeer** spre exemplu era caracterizat de modestie, statornicie, liniște, dar de o performanță a realizării, o exactitate și de o înțelegere nemaîntâlnite. Lucrările sale reflectă caracterul artistic, având distincția locului și noblețea persoanei în aerul, atmosfera și în lucrurile văzute liniștea, tihna, calmul, iar lumina care pătrunde prin fereastră fiind un reper imagistic decisiv. La **Cezanne** "lucrurile" sunt simplificate, mai dense, durabile. "Consistența tuturor lucrurilor repetă consistența umană, densificată cu tot ceea ce i se poate întâmpla pe drumul pornit dinăuntru spre afară, de la miez la înveliș, de densitate la culoare, de la suflet la expresie."³



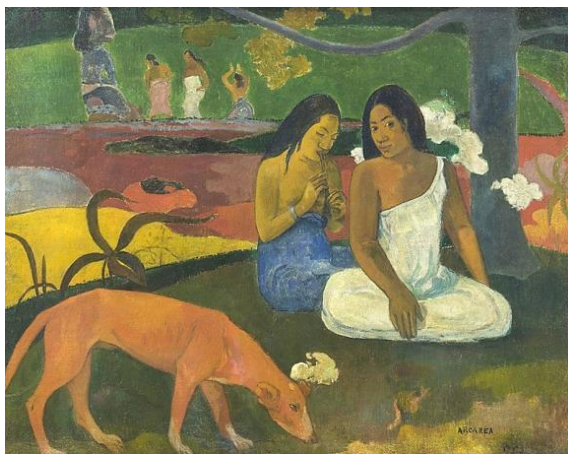
Cezanne – Les grandes baigneuses (1898-1905)

sursa: [https://en.wikipedia.org/wiki/The_Bathers_\(C%C3%A9zanne\)](https://en.wikipedia.org/wiki/The_Bathers_(C%C3%A9zanne))

Există artiști de **tip aventurier** precum **Caravaggio**, **Adraen Brouwer**, **Benvenuto Cellini**, **Paul Gauguin**. Aceștia au pictat asemeni vieții pe care au dus-o și tot ce au avut mereu sub ochi, au făcut-o însă cu simpatie și înțelegere, cu umor și fără urmă de răutate (**Adraen Brouwer**), în schimb la **Caravaggio**, firea sa violentă și aventuroasă cu porniri agresive a creat o pictură, la fel de violentă, bazată pe înfruntarea dintre întuneric și lumină,

³Ioan, IOVAN – *Semantica Artelor vizuale*, vol.I – Ed. Anthropos, Timișoara, p.183

căruia i se adaugă patetismul desacralizării temelor și personajelor religioase. A adus în mod ostentativ o tipologie umană plebeiană cu fețe ridate și grimasate, desculți, cu tălpi crăpate, aduse intenționat în prim plan, în scene de pioșenie, în scene de omoruri însă cu vădite accente de tip naturalist. Tot un geniu al tenebrelor a fost și **Goya** care „izolându-se de lume, a reușit să transforme lipsa auzului în hipertrofierea vizuală a locuirii fantasmagorice.(...) A arătat că lumea este alcătuită din umbre și din întunecimi și că există un unghi din care poate fi întrezărit infernul în toată grozăvia sa.”⁴ La **Paul Gauguin** spiritul aventurii a devenit vizibil în tendința lui de întoarcere spre primitivism, spre existența primară, pictura sa fiind în primul rând o pictură a fluidităților cromatice (a iubit apa și a fost marinar). A regăsit spiritualitatea din primitivitatea în care a descins, tipologia umană (mai ales cea feminină, credințele și obiceiurile băștinașilor). De la Paul Gauguin încoaie s-a stabilit că statutul formei artistice este justificat în mod fundamental de dimensiunea ei simbolică.



Paul Gauguin – Arearea(1892) sursa: <https://en.wikipedia.org/wiki/Arearea>

Ca orice domeniu și arta și-a avut aristocrații ei – **Velazquez, Rubens, Bernini, Van Dyck, Reynolds**. La **Velazquez** avem acea „caracteristică excepțională care i-a permis realizarea lucrărilor fără schițe prealabile, fără desen inițial, fără greșală, fără disproporții și corecturi. Spirit echilibrat și rațional, s-a integrat perfect în eticheta curții regale spaniole.”⁵ În pictura sa, „a știut să descopere în realitate acele luminii și acele umbre, acele mișcări și spațialități care să afirme că realitatea este cu mult mai mult decât se vede și se simte.”⁶ Și la **Rubens** în opera lui întinsă, se percep grațiile geniului creând o pictură a „abundenței de forme și culori,

⁴Ioan, IOVAN – *Semantica Artelor vizuale*, vol.I – Ed. Anthropos, Timișoara, p.184

⁵ Idem, ibid.

⁶Idem, ibid.

de figuri, de variante compoziționale fastuoase, cu un număr mare de personaje, fiind de o vitalitate debordantă dar și știința de a se comporta și a-și administra viața, i-au hrănit noblețea, procurându-i astfel, respectul și considerația de care s-a bucurat.”⁷

Au existat deasemenea și pictori echilibrați, precum *Albrecht Durer, Constable, Millet, Corot, Matisse*, creatori nestatornici, precum *Picasso, Duchamp, Andre Derain*, artiști de tip pasional, precum *Delacroix și Van Gogh*, defavorizați și complexați – *Toulouse Lautrec*, excesivi – *Courbet*, fanteziști – *Bosch, Peter Bruegel, Chagall, Ernst, Magritte*.

Identitatea artistică este supusă ea însăși principiului dezvoltării (același eveniment poate fi interpretat diferit la vârste diferite) se arată a fi o parte a conceptului de sine al individualității creatoare. Conținuturile "conceptului de sine" sunt percepții pe care persoana le are cu privire la ea însăși, ele emerg în același timp din experiența personală și din influența celorlalți asupra propriilor percepții, ele se organizează și se ierarhizează progresiv, organizarea ierarhică variază și evoluează cu vârsta și nevoile ei specifice, pe parcursul întregii vieți, prin diferențieri progresive identificabile sub formă de etape.

Bibliografie

Ioan, Iovan – *Semantica Artelor vizuale*, vol.I, Ed. Anthropos, Timișoara, 2009.

Vianu, Tudor – *Estetica*, Ed. Editura pentru Literatură, București, 1968.

⁷Idem, ibid.